

TTIP en CETA

een gevaar voor de
hoogwaardige
Europese en Nederlandse
landbouw, veehouderij en
voedselvoorziening

A photograph of a vast field of yellow rapeseed flowers under a grey sky. In the foreground, a white rectangular sign is mounted on two wooden posts. The sign has black text that reads 'Deze boerderij is #TTIPvrij'.

**Deze boerderij
is #TTIPvrij**

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Verschillende standaarden	6
TTIP werpt zijn schaduw vooruit	8
Gevolgen TTIP voor de Europese landbouw en veehouderij	10
Rundvlees	11
Zuivel	11
Akkerbouw	12
Pluimveevlees en eieren	12
Varkensvlees	13
Groente, fruit en overig voedsel	13
Onze bezwaren op een rij	14
Bronnen	16
Noten	17

TTIP en CETA: een gevaar voor de hoogwaardige Europese en Nederlandse landbouw, veehouderij en voedselvoorziening

Op dit moment onderhandelt de Europese Unie met de Verenigde Staten over een vrijhandels- en investeringsverdrag: TTIP (Transatlantic Trade and Investment Partnership). Onder tussen werd op 29 februari de uitonderhandelde tekst van een vergelijkbaar verdrag tussen de EU en Canada gepresenteerd: CETA (Comprehensive Economic and Trade Agreement). In beide verdragen spelen voedsel, landbouw, veehouderij en tuinbouw een grote rol. Een coalitie van boerenorganisaties, Milieudefensie en FNV Agrarisch Groen zet in dit document de gevolgen van deze verdragen voor de agrarische sector op een rijtje. Wie zijn de mogelijke 'winnaars' en 'verliezers'?

Coalitie tegen TTIP en CETA

In 2015 hebben boerenorganisaties besloten samen op te trekken tegen TTIP en CETA. Het gaat om de Nederlandse Vakbond Varkenshouders, LTO Varkenshouderij, de Nederlandse Vakbond Pluimveehouders, de Dutch Dairymen Board, de Nederlandse Melkveehouders Vakbond, de Nederlandse Akkerbouw Vakbond en de Vereniging voor Biologisch-Dynamische Landbouw en Voeding. In 2016 hebben Milieudefensie, FNV sector Agrarisch Groen en Platform Aarde Boer Consument zich hierbij aangesloten.

Hoe het TTIP-verdrag er straks uitziet, is grotendeels onbekend. Maar de voortekenen zijn niet gunstig voor Europese boeren en consumenten. Daarvoor zijn twee redenen. Ten eerste praten de TTIP-onderhandelaars over het verlagen of opheffen van importtarieven voor agrarische producten. Ten tweede wordt onderhandeld over het wederzijds erkennen van elkaars standaarden op het gebied van milieu, dierenwelzijn, voedselveiligheid en arbeidersrechten.

In beide gevallen pakt dat slecht uit voor Europese boeren en consumenten. De EU-tarieven voor agrarische producten zijn momenteel hoog. Dat is niet voor niets: ze beschermen boeren tegen oneerlijke concurrentie uit landen die lagere standaarden hanteren en daardoor goedkopere kunnen produceren. Ook hebben de Verenigde Staten lagere standaarden dan de EU. Als TTIP doorgaat zal de Europese markt worden overspoeld met goedkope Amerikaanse producten die aan lagere standaarden voldoen, en zorgen voor oneerlijke concurrentie voor boeren en werknemers en negatieve effecten voor de voedselveiligheid, het milieu en het dierenwelzijn.

Op dit moment is de kostprijs van Amerikaans vlees en eieren tussen de 15 en 25 procent lager dan in de EU. De kostprijs van Amerikaanse melk is 40 procent lager dan in Nederland.¹ Dit verschil wordt vooral veroorzaakt door hogere Europese milieu- en dierenwelzijnsstandaarden. Verder zijn de Amerikaanse veevoer- en grondprijzen in vergelijking met West-Europa lager en worden Amerikaanse werknemers veel minder beschermd. Punt van zorg is dat de VS slechts twee van de acht fundamentele conventies op gebied van arbeid van de International Labour Organization (ILO) hebben ondertekend.²

Eén markt

TTIP streeft naar één vrije markt tussen de VS en de EU. Een van de manieren om dit te realiseren is het zo veel mogelijk opheffen van handelsbarrières tussen de EU en de VS. Die bestaan onder meer uit importtarieven, importquota waarover geen of een beperkte importheffing over hoeft te worden betaald (Tariff Rate Quota, buiten die quota geldt wel een importheffing) en Non-Tarifaire maatregelen (waaronder standaarden). De importtarieven zijn voor de meeste producten laag, behalve voor landbouw- en veehouderijproducten; zie [tabel 1](#). Vooral de Europese heffingen zijn hoog: ze beschermen Europese producenten (meestal familiebedrijven) en consumenten tegen goedkope Amerikaanse producten. En daar is alle reden toe: de Europese eisen op het gebied van milieu, dierenwelzijn en voedselhygiëne zijn vele malen hoger dan de Amerikaanse.

De importtarieven zijn de enige manier om de Europese familiebedrijven in de landbouw die te maken hebben met veel hogere milieu-, dierenwelzijns- en voedselhygiëne-eisen dan hun collega's in de VS, te beschermen. Binnen de WTO - en ook binnen TTIP en CETA - wordt namelijk slechts voedselveiligheid als criterium erkend om eventueel importen tegen te kunnen houden. EU-onderhandelaar Bercero zei tijdens een debat bij VNO-NCW in 2015 dat TTIP wat dit betreft niet zou afwijken van de WTO. De wijze van productie (waarbij aspecten als milieu, dierenwelzijn en arbeidsnormen een rol spelen; in WTO-jargon: Processes and Production Methods) mag dus geen reden zijn om importen tegen te houden, ook al zijn genoemde standaarden voor Europese boeren veel hoger. Maar ook voedselveiligheid wordt slechts in beperkte mate erkend door de WTO. Dit bleek uit de hormoonvlees-kwestie tussen de EU en de VS. Hierbij gaf de WTO de VS gelijk in hun argumentatie dat hormoonvlees veilig is voor consumptie, en dus mocht de EU de import hiervan niet weigeren.³

Op dit moment heeft de EU ten opzichte van de VS een groot handelsoverschot op het gebied van agrarische producten (zie [tabel 2](#)). Door TTIP verandert dat echter radicaal, omdat de import van Amerikaanse producten fors stijgt. Dit zal later in dit document verduidelijkt worden.

Tabel 1. Gemiddelde importtarieven voor een aantal categorieën in 2010⁴

Agrarisch product	Importtarief toegepast door de VS op EU-import	Importtarief toegepast door de EU op VS-import
Zuivelproducten	20,2%	42%
Zuivelproducten (Farm Europe, 2015)	30-50%	50-250%
Suiker	18,7%	24,3%
Bewerkte voedselproducten met groenten	7,6%	18,4%
Bewerkte voedselproducten met granen	5,8%	8,5%
Groenten	4,8%	10,6%
Vlees	4,7%	45,1%
Rundvlees	26%	61%
Granen	Low	40-90%
Sojabonen		10%
Citrus, appels/peren, fruitsappen		30, 40/40, 50 tot 150%

Tabel 2. Handel in Voedselproducten tussen de Verenigde Staten en de EU in 2015 (Europese Commissie 2016) ⁵

Voedselproduct	EU export naar de VS (miljoen Euro) in 2014	Voedselproduct	EU import uit de VS (miljoen Euro) In 2014
Sterke drank, likeuren en vermout	3.867	Tropisch fruit, vers of gedroogd, noten en specerijen	2.695
Wijn, cider en azijn	3.321	Sojabonen	1.727
Bier	1.468	Schroot van oliegewassen	432
Plantaardige oliezaden (excl. soja)	41	Plantaardige oliezaden (excl. soja)	305
Verwerkte producten van groente, fruit of noten	834	Verwerkte producten van groente, fruit of noten	271
Groente, vers, gedroogd of gekoeld	269	Groente, vers, gedroogd of gekoeld	329
Fruit, vers of gedroogd, excl. citrus- en tropisch fruit	81	Fruit, vers of gedroogd, excl. citrus- en tropisch fruit	210
Voedselbereiding (niet gespecificeerd)	493	Voedselbereiding (niet gespecificeerd)	523
Pasta, pasteien, biscuits en brood	820	Ander veevoer en voedselingrediënten	204
Tarwe	0	Tarwe	296
Ander graan	75	Ander graan	123
Bloem, malt en zetmeel	308	Bloem, malt en zetmeel	34
Plantaardige oliën, excl. palm en olijfolie	139	Plantaardige oliën, excl. palm en olijfolie	200
Levende dieren	374	Levende dieren	148
Rundvlees	6	Rundvlees	236
Varkensvlees	268	Varkensvlees	10
Pluimveevlees	1	Pluimveevlees	1
Kaas	905	Kaas	2
Boter	77	Boter	0
Melkpoeder en wei	27	Melkpoeder en wei	2
Caseïne en gemodificeerd zetmeel	351	Caseïne en gemodificeerd zetmeel	268
Eieren (en honing)	107 *)	Eieren (en honing)	29
Overige producten	5.575	Overige producten	3.945
Totaal	19.407	Totaal	11.986
Agrarische handelsbalans tussen de EU en de Verenigde Staten			7.421
Handelsbalans exclusief alcoholische drank			161

*) De export van eieren (en honing) in de afgelopen jaren was veel lager namelijk: ter waarde van respectievelijk € 7 (2011), € 9 (2012), € 10 (2013) en € 14 miljoen (2014). De spectaculaire stijging in 2015 werd veroorzaakt door een uitbraak van vogelgriep in de VS.

Verschillende standaarden

Minister Ploumen van Internationale Handel en Euro-commissaris Malmström beloven telkens weer dat Europese standaarden op gebied van voedselveiligheid, milieu, arbeidersbescherming en dierenwelzijn niet verlaagd zullen worden. Dat zal misschien gelden voor de tekst op papier in het verdrag. Maar wij en andere maatschappelijke organisaties hebben zeer grote twijfels over deze belofte.

De vraag is eerder welke standaarden de EU onder druk van de VS-onderhandelaars en achterliggende lobby van de Amerikaanse agribusiness zal weten te behouden. Uitspraken van EU-commissaris voor landbouw Hogan zijn in ieder geval niet geruststellend; *'In contrast to earlier statements made by some EU officials, Hogan said the EU is prepared to discuss all agricultural market access barriers in the TTIP negotiations, including restrictions on beef, pork and poultry production practices.'*⁶ De wettelijke standaarden die een rol spelen tijdens vrijhandels-onderhandelingen zoals TTIP en CETA zijn onder te verdelen in:

- Sanitaire en fytosanitaire (SPS)-maatregelen ter bescherming van voedselveiligheid, menselijke, dierlijke en plantaardige gezondheid en van biodiversiteit, door binnenkomst van ziekten en plagen te voorkomen. Deze zijn ook erkend binnen de WTO in de Codex Alimentarius.
- Technische handelsbarrières (TBT): vereisten en reguleringen op gebied van labeling, verpakkingen, registratie, monitoring en transport.
- Milieu-, arbeiders- en dierenwelzijnsstandaarden.

TTIP zal tot op bepaalde hoogte de SPS-maatregelen in de EU en de VS respecteren, maar deze en al de andere standaarden ook zoveel mogelijk willen verminderen en/of 'harmoniseren'.

Toelating van bestrijdingsmiddelen

In het algemeen zijn de EU-standaarden op het gebied van toelating van chemische middelen hoger dan de Amerikaanse. Dat komt door de toepassing van het voorzorgsbeginsel. Dat houdt in dat stoffen niet worden toegelaten als er enig risico is dat ze schadelijk zijn. In Amerika geldt de zogeheten wetenschappelijke benadering: elke stof wordt toegelaten totdat bewezen is dat hij schadelijk is.

Dat leidt in de praktijk tot zorgelijke en opmerkelijke verschillen. Zo is het gebruik van 82 pesticiden die in de EU verboden zijn in de VS wel toegestaan. Hierbij zitten stoffen die bewezen kankerverwekkend, hormoon-

VS-onderhandelaars tegen EU-standaarden

De Amerikaanse TTIP-onderhandelaars hebben grote moeite met een aantal EU-voedselveiligheidsstandaarden, omdat die volgens hen onterecht en wetenschappelijk gezien niet bewezen schadelijk zijn. Het gaat om het verbod op groeihormonen in de rundvleesproductie, het verbod op gebruik van ractopamine (groeibevorderaar) bij de productie van varkensvlees, het verbod op teelt van genetische gemodificeerde organismen (ggo's) in bepaalde EU-lidstaten, traceringsvereisten voor ggo's in het voedsel, bufferzones bij ggo-teelt, het verbod op de 'chloor-kip', de strengere normen voor pesticiden op voedsel, en de strengere normen voor celgetal in de zuivel en voor het gebruik van antibiotica in de veehouderij.⁷

verstorend en/of extreem gevaarlijk zijn. Verder worden neonicotinoïden toegepast op bijna 100 procent van de Amerikaanse maïs- en koolzaadteelt en de helft van het soja-areaal. In Europa zijn de belangrijkste neonicotinoïden verboden voor bloemgewassen. Neonicotinoïden dragen mogelijk bij aan acute bijensterfte. Meer dan 65 procent van de toegepaste bestrijdingsmiddelen in de VS is toegelaten terwijl de onderzoeken nog gaande zijn.⁸

Residulimieten

Er zijn ook verschillende normen voor maximale residulimieten (MRL's) van bestrijdingsmiddelen op voedsel in de EU en de VS. Als het aan de Europese Commissie ligt, gaat voor MRL's de Codex Alimentarius gelden, een norm die ook geldig is in de WTO, en die hogere residu's toestaat dan momenteel in de EU. Minister Ploumen erkende in antwoord op Kamervragen dat de Europese MRL's richting die van de Codex gaan.⁹ Tenzij er uitzonderingen worden gemaakt, betekent dit dat de EU-markt open gaat voor voedsel met veel hogere maximale residulimieten¹⁰ en dat de EU - op termijn - waarschijnlijk haar voedselveiligheidsnormen verlaagt.

Hormonen

Naast het gebruik van groeihormonen in de Amerikaanse rund- en varkensvleesproductie, wordt er veelvuldig gebruik gemaakt van het rBST-hormoon (*recombinant Bovine Somatotropin*) door de Amerikaanse melkveehouderij. rBST lijkt op een lichaamseigen hormoon, dat wordt gebruikt om de melkproductie te verhogen. Het leidt bij koeien tot uierontsteking, vruchtbaarheidsproblemen en kreupelheid. Gevolg: meer gebruik van antibiotica. Ook wordt het middel in verband gebracht met problemen voor de menselijke gezondheid. Zowel de EU als Canada hebben het gebruik verboden.¹¹ Het hormoon is echter niet traceerbaar in zuivelproducten en verder is het *tracking and tracing* systeem in de Amerikaanse veehouderij slecht ontwikkeld. Eurocommissaris Malmström zegt dat de VS verantwoordelijk zijn voor de aanlevering van 'hormoon-vrije zuivel', maar de Dutch Dairywomen Board heeft daar weinig vertrouwen in vanwege het gebrekkige controlesysteem in de Verenigde Staten. Zo zijn er geen controles op boerderijen toegestaan.¹²

Dierenwelzijn en milieu

De Verenigde Staten hebben geen federale wetgeving op gebied van dierenwelzijn op boerderijen en bij veetransport, wel in beperkte mate voor slachthuizen. Enkele staten hebben overigens wél verdergaande dierenwelzijnsstandaarden. Verder is er een beperkte invulling van de identificatie- en registratieplicht in de veehouderij en zijn de milieustandaarden veel lager. Zo gelden er zeer lage milieueisen rond grote veebedrijven van gemiddeld 30 duizend dieren (CAFOs) waar grote meren van mest worden toegestaan, die leiden tot lucht-, water- en bodemvervuiling. Rundvee wordt vooral gevoerd met ggo-mais en er wordt op grote schaal hormonen en antibiotica gebruikt.¹³

Arbidsomstandigheden en werkgelegenheid

Ook op gebied van werknemersrechten is er een verschil tussen de EU en de VS. Volgens Amerikaanse vakbonden staan in de VS de vrijheid van vereniging, en daarmee ook de beloning en bescherming van werknemers politiek onder druk. In een aantal staten wordt de (financiële) onderhandelingspositie van vakbonden uitgehouden middels de zogenaamde Right to Work-wetgeving. Met name dat laatste heeft in het recente verleden tot klachten geleid bij de ILO-commissie die toeziet op de vrijheid van vakvereniging.¹⁴ Door de lagere standaarden kunnen landbouwproducten in de VS goedkoper geproduceerd worden dan in Europa. Liberalisering binnen TTIP leidt tot oneerlijke

concurrentie met Europese producten. De FNV vreest dat hierdoor de toch al lage marges in de land- en tuinbouw in Europa nog verder onder druk komen. Ervaring leert dat de rekening hiervoor uiteindelijk betaald wordt door de werknemers binnen de landbouw in de vorm van werkonzekerheid, slechtere arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden. De FNV maakt zich ook zorgen over het afzwakken van het toelatingsbeleid van gewasbeschermingsmiddelen, doordat het voorzorgsbeginsel onder druk zal komen te staan. Dit kan negatieve gevolgen hebben voor de veiligheid van werknemers binnen de landbouw. Tevens voorziet de FNV een (fiks) verlies van werkgelegenheid in slachterijen, alsmede ook hier (nog verdere) uitholling van arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden.

Mede door genoemde oneerlijke concurrentie zal TTIP - zoals USDA ook voorspelt - leiden tot zeer sterke stijging van import van Amerikaanse producten. Dit zal grote nadelige gevolgen hebben voor de werkgelegenheid onder werknemers in de landbouw, de toeleverende-, handels- en verwerkende bedrijven binnen de Europese landbouw- en voedselsector.¹⁵

Gevolgen voor onze leefomgeving

De gevolgen voor onze standaarden zijn feitelijk opsommingen. Als we deze samen nemen, dan komen we bij de vraag wat TTIP betekent voor de gezondheid van ons voedsel, de leefbaarheid van ons landelijke gebied en de natuur. TTIP zal leiden tot verdergaande schaalvergroting en intensivering. Dit leidt tot aantasting van landschap en natuur en een sterke vermindering van het aantal gezins- en familiebedrijven. Lokale werkgelegenheid zal afnemen. Dit is in vele opzichten een kaalslag voor het platteland waardoor de leefbaarheid in sterke mate zal afnemen.

Samenvattend

De EU-standaarden op arbeidsrechten, dierenwelzijn, voedselveiligheid en milieu zijn hoger dan de Amerikaanse. Als door TTIP de importheffingen weggehaald worden en/of er tariefvrije importquota (TRQ) worden afgesproken, krijgt de Europese boer direct te maken met oneerlijke concurrentie met deze Amerikaanse producten, omdat het principe van wederzijdse erkenning van standaarden geldt. Hoewel Amerikaanse producten aan lagere standaarden voldoen, en de Europese standaarden officieel niet verlaagd worden, mogen deze producten hier toch de markt op terwijl boeren in de EU gehouden zijn aan strengere wettelijke standaarden.

TTIP werpt zijn schaduw vooruit

Minister Ploumen belooft keer op keer dat standaarden op het gebied van voedselveiligheid, milieu en dierenwelzijn niet verlaagd worden door TTIP. Maar het tegenovergestelde gebeurt nu al. Al wordt ontkend dat deze maatregelen iets met TTIP te maken hebben. Een aantal voorbeelden:

- Onder druk van de Amerikaanse voedselindustrie streeft de Europese Commissie naar toelating van kippenvlees dat is behandeld met peroxydeazijnzuur in plaats van met chloor. Dit gaat lijnrecht in tegen het huidige *Farm to Fork*-principe dat strenge hygiëne-eisen in de hele voedselketen voorschrijft.¹⁶
- De EU heeft, om de VS tegemoet te komen, melkzuur toegelaten bij de behandeling van rundvlees in slachterijen.¹⁷
- De Europese Commissie heeft strengere wetgeving op het gebied van hormoon-verstorende pesticiden uitgesteld onder druk van de lobby van de Europese en de Amerikaanse bestrijdingsmiddelenindustrie. In 2014 bleek dat de Europese Commissie in haar risicobeoordeling van deze stoffen richting de minder strenge Amerikaanse methodes gaat.¹⁸
- Ondanks eerdere voorgestelde wetgeving voor een labeling-plicht, mag (Amerikaans) vlees van nakomelingen van gekloonde dieren straks ongelabeld de Europese markt op.¹⁹
- De Nederlandse Europese Commissaris Timmermans is onder andere aangesteld om 'overbodige Europese regelgeving' te verminderen, binnen zijn programma *Better Regulation*. Dit loopt parallel aan een vergelijkbaar proces in de VS. Dit is niet los te zien van de TTIP-agenda die er naar streeft non-tarifaire maatregelen te verminderen en de invloed van het bedrijfsleven op deze regulering te vergroten.²⁰

ven zich gedwongen zullen voelen te pleiten voor lagere normen om de concurrentie aan te kunnen.

- Binnen de op te richten *Regulatory Cooperation Body* zullen ambtenaren uit de EU en de VS onder grote druk van multinationals, nieuwe milieu- en sociale wetsvoorstellen beoordelen op 'handelsverstoring'. Dit gebeurt buiten het zicht van gekozen volksvertegenwoordigers, zodat hun wetgevende bevoegdheid wordt aangetast. Omdat TTIP een *living agreement* is zal ook bestaande wetgeving onder vuur komen te liggen.²¹
- Door de afspraken over investeringsbescherming in TTIP zal *regulatory chill* optreden. Dat wil zeggen dat politici zeer terughoudend zullen zijn om maatschappelijke standaarden te verhogen uit angst voor financiële claims van multinationals.

Standaarden onder druk

Het uitgangspunt van de aangesloten organisaties is dat standaarden alleen verhoogd kunnen worden als de boer betaald wordt voor de meerkosten die gepaard gaan met deze verhoging. Standaarden kunnen dus ook alleen verhoogd worden onder voorwaarde dat de EU-markt beschermd wordt tegen producten die aan lagere standaarden voldoen. En juist dat maken deze en andere vrijhandelsverdragen onmogelijk. Stel dat de EU haar standaarden in de toekomst wil verhogen, dan is dit om de volgende redenen vrijwel onmogelijk als TTIP doorgaat:

- De wederzijdse erkenning van standaarden zal leiden tot een *race to the bottom*, omdat Europese bedrij-

CETA

In 2013 bereikten de EU en Canada een akkoord het *Comprehensive Economic and Trade Agreement* (CETA). De komende maanden zal CETA worden voorgelegd aan achtereenvolgens de Europese Raad van Ministers, de Canadese regering en het Europees Parlement. Nog niet duidelijk is of en in welke mate ook de nationale parlementen hun mening over het akkoord kunnen geven.

Er bestaan belangrijke verschillen tussen de manier waarop er in Canada en Europa binnen de landbouwsector wordt omgegaan met voedselveiligheid, milieu en dierenwelzijn. Zo vindt er in Canada veel minder Identificatie en Registratie plaats dan in Europa. Hierdoor is het aanzienlijk moeilijker om - in het geval van een voedselchandaal of uitbraak van een dierziekte - de bron van een uitbraak te traceren en/of verdachte producten (snel) uit de voedselketen te verwijderen.

Als CETA zou worden goedgekeurd worden de huidige importheffingen tussen de EU en Canada voor een aantal agrarische producten geheel opgeheven. Voor een aantal gevoelige producten (rundvlees, varkensvlees en zoete maïs) heeft de EU enige bescherming behouden in de vorm van tariefvrije importquota, die in vijf jaar geleidelijk worden verhoogd.

Door deze liberalisering komen er producten uit Canada op de Europese markt die daar onder minder strenge standaarden op het gebied van dierenwelzijn, voedselveiligheid en milieu zijn geproduceerd. Dat leidt tot oneerlijke concurrentie, want door onder andere de strengere registratieplicht is het kostenniveau voor boeren in de EU hoger. Ook kunnen er problemen ontstaan met de voedselveiligheid, want door de gebrekkige of soms zelfs geheel ontbrekende registratieplicht is de controle op bijvoorbeeld hormoongebruik (voor melk- of vleesproductie) in Canada verre van waterdicht. Met andere woorden: er zijn onvoldoende garanties dat Canadese melk die afkomstig is van koeien die met hormonen zijn grootgebracht geweerd kan blijven worden als het CETA verdrag van kracht zou worden.

Een overzicht van de belangrijkste afspraken²²:

- De EU zal 93,8 procent van de importheffingen binnen de landbouw opheffen voor Canadese producten. Daarbij gaat het om 97 procent van de totale import uit Canada.
- Canada heft zijn importtarieven op voor 91,7 procent van de EU-producten. Dit komt overeen met 95 procent van de import uit de EU.
- De huidige tariefvrije importquota voor rundvlees worden verhoogd van 15.000 met 45.840 ton (70% vers, 30% bevroren).
- Tariefvrije importquota tot de EU voor varkensvlees neemt binnen zes jaar toe met 75.000 ton, nu is het TRQ al 5.549 ton.
- Op weg naar het volledig opheffen van het Europese importtarief van tarwe, wordt het TRQ voor *common wheat* (met 0% tarief) verhoogd van 38.853 naar 100.000 ton.
- Europese importtarieven op haver, rogge, gerst en oliezaden worden afgeschaft voor Canadese producten. Deze importtarieven zijn nu nog hoog.²³
- Kippen- en kalkoenvlees, eieren en ei-producten zijn buiten de onderhandelingen gehouden.
- De handel in zuivel naar de EU wordt volledig geliberaliseerd. Volgens de Europese Commissie zal dit - op basis van de huidige handel - niet leiden tot een hoge import. Volgens de EMB heeft Canada echter ca. 94.000 ton melkpoeder in voorraad, waarvoor het aantrekkelijk zou kunnen zijn deze naar de EU te exporteren.²⁴
- Voor Canada is kaas een gevoelig product; het tariefvrije quotum daarvan loopt geleidelijk op. De EU mag 16.000 ton kaas (*fine cheese*) meer tariefvrij exporteren naar Canada, en een TRQ op basis van de WTO wordt verhoogd met 800 ton. In totaal mag de EU met CETA 30.000 ton exporteren. Ook mag de EU 1.700 ton *industrial cheese* tariefvrij exporteren. De export van Europese kaas naar Canada zal met 128% stijgen.
- Canada mag haar *supply management* systeem binnen de productie van zuivel, kip en eieren (17.000 boeren) behouden.
- De Europese Commissie is vooral blij met de geliberaliseerde handel in bewerkte producten, zoals drank, jam, producten op basis van graan, groente en fruit.
- De EU heeft concessies afgedwongen voor bescherming van producten met *Geographical Indications* in ruil voor toelating van meer vlees tot de EU (Farm Europe, 2015).

Gevolgen TTIP voor de Europese landbouw en veehouderij

Ook zonder TTIP bestaat er al een omvangrijke handel in landbouwproducten tussen de EU en de VS. In 2015 exporteerde de EU voor 19,4 miljard euro landbouwproducten naar de VS, en importeerde ter waarde 12 miljard euro. Dit betekent een positieve handelsbalans van € 7,4 miljard voor de EU, die voor het grootste gedeelte wordt veroorzaakt door alcoholische producten.

De VS is de nummer één exportbestemming voor de EU, andersom importeert de EU na Brazilië het meeste uit de VS. De handel in landbouwproducten groeide de laatste tien jaar met zo'n 5 procent per jaar, tussen 2014 en 2015 zelfs met 18,5 procent en de import met 16 procent. Wat betreft producten uit de veehouderij valt de positieve handelsbalans voor de EU op voor dierlijke producten, vooral kaas, varkensvlees, eieren en boter. Daarentegen wordt er veel rundvlees uit de VS geïmporteerd. In de akkerbouw valt de hoge import van tarwe, soja en oliezaden op. De EU exporteert over het algemeen meer verwerkte producten en importeert meer onbewerkte producten uit de VS.²⁵

Onderzoeken

Er zijn verschillende onderzoeken gedaan naar de gevolgen van TTIP voor de landbouw. Als eerste behandelen we kort de belangrijkste resultaten van een onderzoek door LEI-WUR, daarna behandelen we buitenlandse onderzoeken.

De meest uitgebreide studie is van het Amerikaanse ministerie van Landbouw (USDA), dat een aantal scenario's heeft onderzocht (1 Dollar = 0,87877 Euro).²⁷ In scenario 1 worden alle tarieven en alle tariefvrije importquota afgeschaft. De EU-import uit de VS (4,82 miljard euro) zal dan veel meer stijgen dan de EU-export naar de VS (701 miljoen euro). De export vanuit de VS stijgt in bijna elke categorie. De productie in de EU zal dalen voor onder andere de volgende producten: tarwe, andere granen inclusief maïs, bietsuiker, verwerkte suiker, verwerkt veevoer, rundvlees, varkensvlees, overig vlees, wei en boter. De prijzen van alle producten dalen, ook van producten waarvan de export naar de VS zal stijgen: kaas, fruit en groenten.

Scenario 2 is een combinatie van scenario 1 plus het afschaffen van non-tarifaire maatregelen. In dit scenario stijgt de Amerikaanse export met 8,42 miljard euro

Gevolgen van TTIP voor Nederland volgens LEI - WUR

In juli 2014 publiceerde LEI WUR het rapport *Effects of an EU-US trade agreement on the Dutch agro-food sector*²⁶. De belangrijkste conclusies zijn:

- De Nederlandse vleesindustrie is niet erg concurrerend. Onderzoek geeft aan dat vleesindustrie een deel van de export naar de wereldmarkt zal verliezen en importen vanuit de VS zullen toenemen.
- De Nederlandse zuivelindustrie is wel concurrerend en zou moeten kunnen profiteren van verdere liberalisering.
- Bij het volledig opheffen van importtarieven zal de export van Nederlandse zuivel, vlees, oliën en vetten en groente en fruit toenemen.
- De VS zal dan vooral profiteren van een grotere export van zuivel, rood en wit vlees. Het gevolg is een negatieve handelsbalans van Nederland en de EU in deze producten. De export van de VS in deze producten zal dan afnemen naar andere landen.
- De EU en Nederland zullen marktaandeel winnen voor zuivel op de Amerikaanse markt. Toegenomen VS export van zuivel en wit vlees zal ten koste gaan van de Nederlandse export van deze producten naar andere EU-landen.

en de EU-export met 1,76 miljard euro. USDA berekende de gevolgen van de Amerikaanse im- en export voor de productie in de EU, mocht scenario 2 worden uitgevoerd. USDA voorziet in dat geval, net als LEI WUR, een sterke afname van de handel in landbouwproducten binnen de EU. In scenario 2 neemt het handelstekort in landbouwproducten van de Verenigde Staten ten opzichte van de EU af van 7,42 miljard euro (2015) tot 88 miljoen euro. In scenario 1 is dat handelstekort 2,3 miljard euro.

USDA heeft geen scenario uitgewerkt waarin de milieu-, dierenwelzijns- en arbeidsstandaarden expliciet

verlaagd worden. Wel zullen Europese boeren in scenario 1 en 2 door wederzijdse erkenning van de standaarden te maken krijgen met oneerlijke concurrentie van Amerikaanse producten die onder lagere standaarden tot stand komen.

Rundvlees

Huidige productieomstandigheden

- De Nederlandse veehouderij produceert rundvlees vooral als onderdeel van de melkproductie. Stierkalveren en een deel van de vaarskalveren worden vetgemest, melkkoeien worden geslacht als zij na een aantal jaren worden afgestoten door de melkveehouders. Veel andere Europese landen produceren specifiek rundvlees. De basis van het veevoer is gras en het vee loopt grotendeels buiten.
- In Amerika vindt de rundvleesproductie vooral in megabedrijven plaats, waarbij de dieren voornamelijk maïs gevoerd krijgen. Een groot verschil tussen de EU en de VS is dat in de VS groeihormonen zijn toegestaan die in de EU zijn verboden.
- De kostprijs in de VS ligt tussen de 35 en 200 euro per 100 kg karkasgewicht (met gebruik van hormonen). In de EU is de kostprijs 150 euro per 100 kg hoger.²⁸

Export(balans)

- De EU heeft een importoverschot uit de VS (zie tabel 2) Om het WTO-dispuut tussen de EU en de VS over rundvlees met hormonen te kunnen oplossen werd afgesproken dat de VS weer tariefvrij hormoon-vrij rundvlees naar de EU mocht exporteren.
- In 2014 was dit tariefvrije quotum 48.500 ton, en voor 11.500 ton gold een importtarief van 20%.
- Het importtarief in de EU is veel hoger (zie tabel 1).

Wijzigingen met TTIP

- Door TTIP neemt de import uit de VS toe door de lagere Amerikaanse productie-eisen en kostprijzen en de verlaging van de importtarieven. De EU-landbouwproductie daalt, net als de prijzen.
- Volledige liberalisering van de handel en afschaffing van de tariefvrije importquota leidt volgens USDA tot een toename van de Amerikaanse export van circa 1,3 miljard euro (nu: 208 miljoen euro). Als ook vlees dat is geproduceerd met hormonen wordt toegestaan, dan loopt de export op tot 1,64 miljard euro. De EU kan in dit scenario voor 115 miljoen euro naar de VS exporteren.

- Evenals bij CETA zou het kunnen zijn dat de EU niet de gehele landbouw liberaliseert maar tariefvrije toegang voor quota rundvlees uit de VS zal toestaan in plaats van de tarieven helemaal te verwijderen. Maar ook dit heeft zeer negatieve gevolgen volgens Franse rundveeboeren. De inkomsten voor de sector zouden dan ook met 40 tot 50 procent dalen waardoor vele boeren failliet zullen gaan.²⁹
- Door lagere prijzen voor rundvlees ontvangen Nederlandse melkboeren minder geld voor melkkoeien die naar de slacht gaan.
- Zowel het volledig liberaliseren van de markt als het toelaten van Amerikaans en Canadees rundvlees via tariefvrije importquota leidt tot oneerlijke concurrentie, lagere prijzen en grote problemen voor de Europese sector. Dit heeft ook negatieve gevolgen voor de melkveehouderij.

Zuivel

Huidige productieomstandigheden

- In de VS is gebruik van het rBTS-hormoon toegelaten dat de melkproductie stimuleert, in de EU is dit hormoon verboden. De EU heeft hogere eisen qua celgetal (maximaal 400.000) ten opzichte van de Verenigde Staten (maximaal 750.000 per ml.)³⁰ De kostprijs per liter melk is in de VS 26 cent en in Nederland 43 cent.³¹
- De wijze waarop boeren worden gesteund verschilt. De VS heeft een verzekeringsstelsel dat boeren uitbetaalt bij te lage prijzen. De EU kent een ontkoppelde inkomenssubsidie per hectare. Deze verschillen staan niet ter discussie in de TTIP-onderhandelingen, maar hebben wel invloed.

Export(balans)

- Op dit moment exporteren de landen van de EU meer zuivelproducten naar de VS dan ze importeren (export is 0,97 miljard euro, import is 77 miljoen euro). Voor EU-exporteurs naar de VS is er een quotum met gereduceerd tarief voor alle zuivelproductcategorieën.³²
- De EU heeft hogere importtarieven dan de Verenigde Staten (zie tabel 1).

Wijzigingen met TTIP

- Door het wegvallen van tarieven, heeft de VS een relatief voordeel ten opzichte van de EU; de EU heeft nu hogere tarieven en de VS heeft een lagere kostprijs. De Amerikaanse export naar de EU zal voor alle zuivelproducten stijgen. Voor de EU zal alleen de export van kaas stijgen. Bij concurrentie op prijs, zullen de prijzen naar verwachting dalen.
- Boeren in de VS hebben met hun steunmethode (een vangnet bij lagere prijzen) een voordeel ten opzichte van de EU-boeren. Farm-Europe vergeleek de inkomensontwikkeling voor Europese - en Amerikaanse boeren tussen 2004 en 2013. Daaruit bleek dat de inkomens in de VS structureel hoger liggen. De EU kan haar doelstelling van stabiele inkomens aan boeren binnen het Gemeenschappelijke Landbouw Beleid (GLB), niet waarmaken.³³
- Onduidelijk is nog of geografische indicatie (bescherming van plaatsgebonden producten zoals Parmezaanse kaas) geaccepteerd worden door de VS. Zo niet, dan zullen deze producten meer lokale concurrentie in de VS krijgen en hun prijsvoordeel verliezen.

Akkerbouw

Huidige productieomstandigheden

- In de EU is er een verbod op teelt van de meeste ggo-gewassen. In de VS worden deze op grote schaal geteeld. De EU mag wel ggo-grondstoffen importeren voor veevoer, biobrandstoffen en industriële doelstellingen. Daarnaast zijn meer 82 bestrijdingsmiddelen toegelaten in de VS die in de EU verboden zijn.
- De wijze waarop boeren worden gesteund verschilt. De VS heeft een verzekeringssysteem dat boeren uitbetaalt bij te lage prijzen. De EU kent een steun per hectare. Deze verschillen staan niet ter discussie in de TTIP-onderhandelingen, maar hebben wel invloed.

Export(balans)

Op dit moment heeft de VS een exportoverschot: de VS exporteert meer akkerbouw-producten dan ze importeert uit de EU (zie tabel 2).

De EU tarieven hanteert hoge importtarieven op Amerikaanse producten (bijvoorbeeld 40-90 procent op tarwe), waardoor de import beperkt wordt. De VS heeft lage importtarieven ten opzichte van de EU (zie tabel 1).

Wijzigingen met TTIP

Door het wegvallen van tarieven heeft de VS een relatief voordeel ten opzichte van de EU; de EU heeft nu hogere tarieven en de VS heeft een lagere kostprijs. Bij concurrentie op prijs, zullen de prijzen naar verwachting dalen. Boeren in de VS hebben met hun steunmethode (een vangnet bij lagere prijzen) een voordeel ten opzichte van de EU-boeren. Volgens het onderzoek door USDA³⁴ zal de EU bij het verwijderen van importtarieven en non tarifaire barrières (veel) meer tarwe (93 miljoen euro), maïs (317 miljoen euro), soja (766 miljoen euro), andere gewassen (250 miljoen euro) en graanbereidingen (380 miljoen euro) uit de VS importeren en zullen de Europese prijzen van deze producten dalen.

Pluimveevlees en eieren

Huidige productieomstandigheden

- In Europa zijn de wettelijke eisen op het gebied van dierenwelzijn (ruimte voor dieren), gebruik van antibiotica en milieuregels (zoals wetgeving op gebied van ammoniak, nitraten en fosfaten) veel hoger dan de vooral vrijwillige eisen aan Amerikaanse producten.³⁵ De EU heeft het gebruik van traditionele legbatterijen verboden, in de VS zijn ze toegestaan.
- De hogere eisen aan de Europese boer leiden tot een extra kostprijs van 5 procent voor kippenvlees. De kostprijs van kipfilet geproduceerd door een Amerikaanse boer is 78 procent van de kostprijs van de Europese boer, door de lagere standaarden en de lagere veevoerprijs. Als ook de transportkosten van de VS naar de EU worden meegerekend, kan Amerikaans kipfilet voor 17 procent lagere kosten op de Europese markt komen.³⁶
- De VS streeft naar toelating van met chemicaliën behandeld pluimveevlees tot de Europese markt. De Europese Commissie streeft naar het toelaten van peroxydeazijnzuur (als vervanger van chloor).

Export(balans)

- De kippenveesexport is even groot voor de EU als de VS (tabel 2). In 2015 heeft de EU meer eieren geëxporteerd naar dan geïmporteerd uit de VS. Door de uitbraak van vogelgriep in de VS heeft de EU in 2015 veel meer eieren naar de VS kunnen exporteren. De export steeg van 14 miljoen euro (2014) naar 107 miljoen euro³⁷. Dit moet als een incidentele stijging worden gezien.

- De Verenigde Staten heeft een tariefvrij import-quotum (TRQ) van 16.600 ton naar de EU, maar dat wordt niet helemaal gevuld.³⁸

Wijzigingen met TTIP

- Volgens de Rabobank zal TTIP 'zeker bedreigend zijn voor de Europese en Nederlandse pluimveevleesproducenten en zullen grotere hoeveelheden bevroren kipproducten op de Europese markt komen. Verwacht mag worden dat dit vooral het zeer goedkope pootvlees uit de VS zal zijn dat de vierkantsverwaarden van Europese producenten zal bedreigen. Er zullen ook wat mogelijkheden ontstaan voor export uit de EU (vleugels), maar in volume en waarde zal dit in het nadeel van Europese pluimveehouders uitpakken.³⁹
- Volgens de Rabobank zal TTIP 'per saldo in het nadeel uitvallen van de Europese eiersectoren.' Dit vanwege hogere voerkosten, verbod op legbatterijen, hogere eisen in stalbezetting en milieuwetgeving, en het aankomende snavelkapverbod. 'Verwacht wordt dat forse hoeveelheden ei-producten in de Europese markt zullen worden afgezet die vaak vanuit houderijsystemen zijn geproduceerd die in de EU niet zijn toegestaan. Dit zal de Europese eiersector (...) in een moeilijke positie brengen. Er zullen ook meer EU-producten worden afgezet maar per saldo zal de liberalisatie negatief uitpakken voor de Europese eiersector. Nederland wordt daarbij extra geraakt als één van de grootste producenten en exporteurs van eieren en ei-producten in Europa en de wereld.'⁴⁰

Varkensvlees

Huidige productieomstandigheden

- In de VS is het groeihormoon ractopamine toegestaan in de varkenshouderij. Dit kan leiden tot problemen voor dierenwelzijn. Ook levert consumptie van residuen van dit groeihormoon volgens de Europese Autoriteit voor Voedselveiligheid (EFSA) gevaren op voor de volksgezondheid, zoals hart- en vaatziekten. Tot nu toe is in de EU de import van varkensvlees dat ractopamine bevat verboden. De Amerikaanse agribusiness lobbyt voor een toelating onder voorwaarde van labeling.
- Door hogere EU-milieu- en dierenwelzijnsstandaarden en duurder veevoer ligt de kostprijs voor varkensvlees in de EU bijna 30 procent hoger dan in de VS⁴¹.

Export(balans)

- De EU is netto-exporteur van varkensvlees naar de VS. In totaal wordt ongeveer 60.000 ton geëxporteerd en slechts 1.500 ton geïmporteerd.⁴² Dat komt door de hoge bescherming van de Europese markt. De EU laat import toe via tariefvrije importquota vanuit alle landen voor in totaal ruim 80.000 ton.
- Door het CETA verdrag is daar een tariefvrij TRQ van 75.000 ton voor Canada bijgekomen, dit vertegenwoordigt volgens Canadese producenten naar schatting \$ 400 miljoen.⁴³

Wijzigingen met TTIP

- Door de lagere Amerikaanse productie-eisen, lagere kostprijzen en verlaging van de importtarieven zal import uit de VS toenemen.
- Volgens USDA zal bij het opheffen van alle importheffingen en het verwijderen van alle non-tarifaire maatregelen (zoals toelaten met ractopamine) de export uit de VS naar de EU stijgen van 10 miljoen naar 2,4 miljard dollar. Dit gaat ten koste van de EU-varkensproductie en varkensprijzen.⁴⁴

Groente, fruit en overig voedsel

Het meeste gedetailleerde onderzoek naar de gevolgen van TTIP is van de USDA. Scenario 2⁴⁵ van hen betekent dat alle tarieven, tariefvrije importquota en non-tarifaire maatregelen worden opgeheven. Vergelijken met het alleen verwijderen van tarieven profiteert vooral de Europese export van groente en fruit naar de VS. De gevolgen van scenario 2 zijn:

- De export van groente naar de VS stijgt met 539 miljoen euro, de import van VS-groente in de EU stijgt met 410 miljoen euro, de Europese productie daalt en de prijs daalt.
- De export van fruit naar de VS stijgt met 435 miljoen euro, de import van VS-fruit stijgt met 168 miljoen euro, de Europese productie stijgt en de Europese prijs daalt.
- De export van bereide groente en fruit naar de VS stijgt met 20 miljoen euro, de import hiervan uit de VS stijgt met 337 miljoen euro, de Europese productie en de prijzen dalen.
- De import van 'overig voedsel' uit de VS stijgt met 985 miljoen euro, de Europese export hiervan naar de VS stijgt met 53 miljoen euro, de Europese productie stijgt en de Europese prijs hiervan daalt.

Onze bezwaren op een rij

TTIP en CETA zullen ertoe leiden dat de Europese markt overspoeld wordt met Amerikaanse en Canadese landbouwproducten die tegen lagere standaarden zijn geproduceerd. Dat wil zeggen: volgens zwakkere regels op het gebied van voedselveiligheid, milieu, dierenwelzijn en arbeid. Dit gaat ten koste van de inkomens van Nederlandse en Europese boeren, de veiligheid van producten, de rechten van werknemers, de kwaliteit van het milieu en het dierenwelzijn.

Onze belangrijkste bezwaren tegen TTIP en CETA:

- TTIP en CETA staan – overeenkomstig WTO-regels – niet toe dat er eisen worden gesteld aan de wijze van productie van importproducten. Alleen voedselveiligheid wordt, in beperkte mate, erkend als criterium om producten aan de grens te mogen weigeren.
- In het algemeen zijn de normen in de EU hoger omdat binnen de Europese (voedsel)wetgeving als kernprincipe het voorzorgsbeginsel wordt toegepast. Als er enig risico is dat ze schadelijk zijn worden ze niet toegelaten. In Amerika geldt de wetenschappelijke benadering: stoffen worden toegelaten totdat bewezen is dat ze schadelijk zijn. Zo zijn er in de VS 82 bestrijdingsmiddelen toegestaan die in de EU verboden zijn en zijn de maximale toegestane niveaus van residuen veel lager in de EU.
- Door TTIP staat het voorzorgsbeginsel onder druk.
- De productiekosten voor Amerikaans vlees en eieren zijn 15 tot 25 procent lager dan in de EU, voor Amerikaanse melk is het verschil 40 procent ten opzichte van Nederlandse melk. Dit vooral vanwege de lagere standaarden die aan de producten gesteld worden, de lagere veevoerkosten en lagere grondprijzen.
- Bij het opheffen van importheffingen binnen de landbouw en veehouderij valt – door wederzijdse erkenning van standaarden – daardoor niet te ontlopen aan oneerlijke concurrentie van Amerikaanse producten, die zijn geproduceerd met lagere voedselveiligheids-, milieu-, dierenwelzijns- en arbeidsstandaarden. De Europese markt wordt hierdoor verstoord, met verstrekende gevolgen voor de continuïteit van de primaire agrarische sector in Europa. Ook het instellen van tariefvrije importquota voor Amerikaanse producten zal leiden tot oneerlijke concurrentie en lagere prijzen.
- De Europese Commissie en de Nederlandse overheid beweren dat standaarden niet verlaagd worden, maar die belofte biedt geen garantie aan boeren en consumenten. Ze voorkomt genoemde oneerlijke concurrentie niet. Bovendien dreigt er een race to the bottom te ontstaan. Ook Nederlandse en Europese boeren worden hierbij gedwongen te produceren voor de laagste prijs. Om te overleven zullen ze pleiten voor lagere standaarden.
- De EU is in de aanloop naar TTIP-wetgeving op genoemde terreinen aan het uitstellen en versoepten. Hierbij worden ook standaarden op gebied van voedselveiligheid verlaagd. Voorbeelden zijn het toelaten van met peroxydeazijnzuur behandelde kip en het uitstellen van wetgeving op hormoon-versturende bestrijdingsmiddelen.
- Het eventueel verhogen van genoemde standaarden is door TTIP en CETA praktisch onmogelijk. Deze verdragen zorgen voor het 'bevriezen' van de standaarden op het huidige niveau, mede door de ondemocratische Regulatory Cooperation Body, waardoor onze democratische besluitvorming deels buitenspel wordt gezet. Deze standaarden kunnen ook alleen verhoogd worden onder voorwaarde dat de boer betaald wordt voor de meerkosten die gepaard gaan met deze verhoging en dat de EU-markt beschermd wordt tegen producten die aan lagere standaarden voldoen. En juist dat maken deze en andere vrijhandelsverdragen onmogelijk.
- De handelsbalans op het gebied van landbouwproducten tussen de EU en de VS is nu positief voor de EU. Vele onderzoeken tonen duidelijk aan dat de Europese landbouw en veehouderij op veel fronten nadelen gaat ondervinden van TTIP: meer import, minder productie en lagere prijzen. Dit geldt voor

de varkenshouderij, melkveehouderij, rundvlees-sector, pluimveesector en de akkerbouw. Slechts de export van kaas zal toenemen, maar dat gaat gepaard met een Europese prijsdaling. Daarbij zullen melkveehouders veel schade ondervinden van de concurrentie op de rundvleesmarkt.

- Volgens een onderzoek door LEI-WUR verliest de Nederlandse veehouderij door TTIP vooral een deel van hun exportmarkten binnen de EU.
- De oneerlijke concurrentie dwingt boeren tot schaalvergroting en bedrijfsbeëindiging van gezinsbedrijven in de veehouderij en akkerbouw. Daarnaast zal door TTIP en CETA ook een fors verlies van arbeidsplaatsen optreden in de toeleverende en verwerkende industrie. Daardoor komen arbeidsomstandigheden en lonen van arbeiders in de gehele landbouwsector (verder) onder druk te staan.

Vanwege genoemde argumenten moeten de TTIP-onderhandelingen gestopt worden en mag CETA niet geratificeerd worden door de EU en Nederland. Mochten de TTIP-onderhandelingen voortgezet worden, dan moeten landbouw, veehouderij en het voedsel uit deze sectoren er buiten blijven.

Ondertekenaars:

Nederlandse Vakbond Varkenshouders, LTO Varkenshouderij, Nederlandse Vakbond Pluimveeouders, Dutch Dairyman Board, Nederlandse Melkveeouders Vakbond, Nederlandse Akkerbouw Vakbond, Vereniging voor Biologisch-Dynamische Landbouw en Voeding, Platform Aarde Boer Consument, Milieudefensie en FNV sector Agrarisch Groen

20 april 2016

Agrarisch Groen

Vereniging voor
Biologisch-Dynamische
Landbouw en Voeding

**Nederlandse
Melkveeouders
Vakbond**

Bronnen

- 7 - 2014 Report on Sanitary and Phytosanitary Measures
- Ambassador Michael B.G. Froman, Office of the United States Trade Representative, 2014, zie: https://ustr.gov/sites/default/files/FINAL-2014-SPS-Report-Compiled_0.pdf
- 2014 Report on Technical Barriers to Trade, United States Trade Representative, 2014, zie: <https://ustr.gov/sites/default/files/2014%20TBT%20Report.pdf>
- 22 - CETA – Summary of the final negotiation results, European Commission, 2014, zie: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/december/tradoc_152982.pdf
- Analysis of the Canada-EU Comprehensive Economic and Trade Agreement: A Call for Revising Strategic Business Plans, Osler: Riyaz Dattu, Daniel Fombonne, Sonja Pavic, 2013, zie: <https://www.osler.com/en/resources/governance/2013/corporate-review-november-2013/analysis-of-the-canada-eu-comprehensive-economic-a>
- EU, Canada trade deal reached in Brussels after 4 years of negotiations, Financial Post: Jason Fekete, 18 October 2013, zie: <http://business.financialpost.com/news/economy/eu-canada-trade-deal-finalized-in-brussels-after-4-years-of-negotiations>
- Pagina 86-89 (Agriculture and Food Sovereignty) uit Making Sense of CETA – An Analysis of the Final Text of the Canada-European Union Comprehensive Economic and Trade Agreement, CCPA - Canadian Centre for Policy Alternatives, September 2014, zie: <https://www.policyalternatives.ca/publications/reports/making-sense-ceta>
- Freihandelsabkommen zwischen EU und Kanada (CETA)
- Auswirkungen auf die Landwirtschaft –
Schwerpunkt Milch und Fleisch - Machtverschiebung von Politik und kritischer Bewegung zu Konzernen,
Hintergrundpapier von Berit Thomsen, im Auftrag von Maria Heubuch, MdEP Die Grünen/EFA, 2015, zie:
http://www.maria-heubuch.de/fileadmin/heubuch/pdf/ceta_studie_1510_web.pdf
- 23 'For example, EU tariffs will be eliminated on:
- grains, including oats (EU tariffs of \$114/tonne), barley and rye (EU tariffs up to \$120/tonne) and low- to medium-quality common wheat (EU tariffs up to \$122/tonne);
- durum and high-quality common wheat (maximum tariffs up to \$190/tonne and \$122/tonne respectively), for which CETA will lock in permanent duty-free access;
- oils, including canola oil (EU tariffs of 3.2 percent to 9.6 percent); and
- processed goods, including miscellaneous food preparations (EU tariffs that start at 12.8 percent) and processed pulses and grains, which include baked goods, pulse flour, meal and powder (EU tariffs start at 7.7 percent). ' Uit: Canada-European Union: Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA) - Benefits for Saskatchewan, 26-9-2014, zie: <http://www.international.gc.ca/trade-agreements-accords-commerciaux/agr-acc/ceta-aecg/benefits-avantages/sk.aspx?lang=eng>
- 24 Cijfer per 13 april 2016; www.dairyfarmers.ca en gesprek met Sieta van Keimpema (EMB – DDB)
- 26 Effects of an EU-US trade agreement on the Dutch agro-food sector, LEI WUR: S. van Berkum, M. Rutten, J. Wijnands and D. Verhoog, 2014, zie: <http://edepot.wur.nl/311349>

Noten

- 1 TTIP: gevolgen voor de Nederlandse F&A-sector, Jurriaan Kalf, Rabobank, 11 september 2015, zie: <https://economie.rabobank.com/publicaties/2015/september/ttip-gevolgen-voor-de-nederlandse-fa-sector/>

Nederland koploper melkproductiekosten, 30-03-2016, zie: <http://www.melkvee.nl/nieuws/8683/nederland-koploper-melkproductiekosten>
- 2 Pagina 5, 6 in The Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) and Labour, European Parliament, 2014, zie: http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2014/536315/IPOL_BRI%282014%29536315_EN.pdf
- 3 Omdat de EU alsnog weigerde deze producten te importeren, legde de VS straf-importhellingen op Europese Roquefort, whisky, vruchtensappen en kalfsvlees. Later werden deze heffingen omgezet in een tariefvrij quotum voor 50.000 ton rundvlees naar de Europese markt, die in eerste instantie door Amerikaans vlees werd opgevuld.

Zie: Toch koehandel met voedselveiligheid rond TTIP?, Lise Witteman, Follow the Money, 4 maart 2016, zie: <https://www.ftm.nl/artikelen/toch-koehandel-met-voedselveiligheid-rond-ttip>
- 4 Risks and opportunities for the EU agri-food sector in a possible EU-US trade agreement, J-C Bureau et al for Directorate-General for Internal Policies Agriculture and Rural Development in the European Parliament, 2014, zie: http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2014/514007/AGRI_IPOL_STU%282014%29514007_EN.pdf
EU-US Trade and Investments Partnership: Outline of a possible negotiation strategy for EU agriculture, Farm Europe, 2015, zie: <http://www.farm-europe.eu/wp-content/uploads/2015/10/TTIP-final.pdf>
- 5 AGRI-FOOD TRADE STATISTICAL FACTSHEET 2015 European Union – USA, zie: http://ec.europa.eu/agriculture/trade-analysis/statistics/outside-eu/countries/agrifood-usa_en.pdf
- 6 EU Ag Commissioner, Chief U.S. Ag Negotiator Address USDA Outlook Conference - U.S. Meat Export Federation, 20-2-2015, zie: <https://www.usmef.org/eu-ag-commissioner-chief-u-s-ag-negotiator-address-usda-outlook-conference/>
- 8 Bron voor alle info 'vanaf 82 pesticiden': Pagina 9-10 in The Lowest Common Denominator - How the proposed EU-US trade deal threatens to lower standards of protection from toxic pesticides - Center for International Environmental Law (CIEL) – 2015, zie: http://www.ciel.org/wp-content/uploads/2015/06/LCD_TTIP_Jan2015.pdf
- 9 'Naast Europese gegevens worden voorts ook internationale normen van de Codex Alimentarius overgenomen in de Europese wetgeving, tenzij deze op grond van risicobeoordelingen onvoldoende beschermd worden geacht voor Europese consumenten. De Codex Alimentarius is een dochterorganisatie van FAO (Land- en Tuinbouworganisatie van de VN) en WHO (Wereldgezondheidsorganisatie) en omvat internationale normen en richtlijnen voor de veiligheid en kwaliteit van levensmiddelen waarover alle deelnemende landen, inclusief de EU en de VS, gezamenlijk beslissen. Als een Codex maximum-residuegehalte vanuit volksgezondheidsoogpunt acceptabel is, zal de EU deze waarde invoeren. De inzet van de Europese Commissie is om dit principe, zoals opgenomen in de WTO-overeenkomst inzake sanitaire en fytosanitaire maatregelen, ook op te nemen in TTIP. Een Codex maximum-residuegehalte dat acceptabel is vanuit volksgezondheidsoogpunt zal ook worden ingevoerd als er al een Europese maximum-residuegehalte bestond dat op een lager niveau was vastgesteld. Dit heeft ook in 2015 plaatsgevonden. Het is een gevolg van staand beleid en dit is daarom niet in strijd met de belofte dat de voedselveiligheids- en milieustandaarden niet door TTIP verlaagd zullen worden.

Uit: 'Antwoord op vragen van het lid Jasper van Dijk over het bericht "Nieuw rapport: 'Europese boeren kansloos door TTIP' 18 maart 2016, zie:

<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/kamervragen/detail?id=2016Z01114&did=2016D11728>
- 10 Pagina 3 in 'The European Union's initial proposal for legal text on "Sanitary and Phytosanitary Measures (SPS)" in TTIP. It was tabled for discussion with the US in the negotiating round of (29 September - 3 October 2014) and made public on 7 January 2015. The actual text in the final agreement will be a result of negotiations between the EU and US.' Zie: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/january/tradoc_153026.pdf
- 11 - Bovine somatotropin, Wikipedia, zie: https://en.wikipedia.org/wiki/Bovine_somatotropin

- American Milk Banned in Europe Because it Does No Body Good, 2013, zie: <http://www.wakingtimes.com/2013/01/18/american-milk-banned-in-europe-because-it-does-no-body-good/>

- <http://www.cancer.org/cancer/cancercauses/othercarcinogens/athome/recombinant-bovine-growth-hormone>
- 12 Video (na 1.45 minuten): TTIP-debate with European Trade Commissioner Cecilia Malmström in Amsterdam –

On 3 February European Commissioner Malmström visited Amsterdam to have a debate with enthusiastic and critical organizations about the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) between the EU and US. Zie: https://www.youtube.com/watch?v=a4cgJFy_-d0
- 13 Understanding Confined Animal Feeding Operations and Their Impacts on Communities - National Association of Local Boards of Health - Carol Hribar – 2010, Pagina 3: 'The increased clustering and growth of CAFOs has led to growing environmental problems in many communities. The excess production of manure and problems with storage or manure management can affect ground and surface water quality. Emissions from degrading manure and livestock digestive processes produce air pollutants that often affect ambient air quality in communities surrounding CAFOs.' Zie: http://www.cdc.gov/nceh/ehs/docs/understanding_cafos_nalboh.pdf
- 14 Zie bijvoorbeeld: Do International Freedom of Association Standards Apply to Public Sector Labor Relations in the United States? Human Rights Review, L. Compa, 2012, 13 (3), pp. 373-378, zie: <http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/articles/780/>
- 15 Agriculture in the Transatlantic Trade and Investment Partnership: Tariffs, Tariff-Rate Quotas, and Non-Tariff Measures ER-198, USDA Economic Research Service: Beckman, Arita, Mitchel & Burfisher, November 2015

zie: <http://www.ers.usda.gov/publications/err-economic-research-report/err198.aspx>
- 16 https://www.foeeurope.org/sites/default/files/eu-us_trade_deal/2015/ttip_chicken_briefing_-_march_2015.pdf
- 17 Pagina 21 in Agriculture, Food and the TTIP: Possibilities and Pitfalls, Centre for European Policy Studies, Special Report No. 99, Tim Josling & Stefan Tangermann, 2014, zie: http://aei.pitt.edu/58723/1/SP_No_99_TTIP_and_Agriculture.pdf
- 18 EU dropped pesticide laws due to US pressure over TTIP, documents reveal, the Guardian, 22 mei 2015, zie: <http://www.theguardian.com/environment/2015/may/22/eu-dropped-pesticide-laws-due-to-us-pressure-over-ttip-documents-reveal-en>

- Pagina 14 - 15 in The Lowest Common Denominator - How the proposed EU-US trade deal threatens to lower standards of protection from toxic pesticides - Center for International Environmental Law (CIEL) – 2015, zie: http://www.ciel.org/wp-content/uploads/2015/06/LCD_TTIP_Jan2015.pdf
- 19 Kloonvlees in de braadpan met dank aan TTIP, Follow the Money, 19 mei 2015, zie: <http://www.ftm.nl/kloonvlees-in-de-braadpan-met-dank-aan-ttip>
- 20 'Both under TTIP and through its unilateral Better Regulation agenda, the EU's governance system is changing significantly with a stronger role for well resourced regulated industries to write their own rules, either in order to 'reduce or avoid trade barriers' or in order to 'reduce regulatory costs.'
'At the same time, the unilateral initiatives that the Juncker Commission is taking to new extremes under the heading of 'Better Regulation' will also have a significant and very similar impact on the way the EU will govern itself as TTIP would have if adopted.'
- Beiden op pagina 22-23 van 'BETTER REGULATION - TTIP under the Radar?', Pieter de Pous, 2016, gepubliceerd door Forum Umwelt und Entwicklung, Bread for the World, European Environmental Bureau, zie: <http://www.eeb.org/index.cfm/library/better-regulation-ttip-under-the-radar/>
- 21 Regulatory Cooperation - How an EU-US trade deal risks creating a labyrinth of red tape, Friends of the Earth Europe, 2015, zie: http://www.s2bnetwork.org/wp-content/uploads/2015/09/regulatory_cooperation_eu-us_trade_deal_risks_labyrinth_red_tape1.pdf
- 25 AGRI-FOOD TRADE STATISTICAL FACTSHEET 2015 European Union – USA, zie: http://ec.europa.eu/agriculture/trade-analysis/statistics/outside-eu/countries/agrifood-usa_en.pdf
- 27 Agriculture in the Transatlantic Trade and Investment Partnership: Tariffs, Tariff-Rate Quotas, and Non-Tariff Measures ER-198, USDA Economic Research Service: Beckman, Arita, Mitchel & Burfisher, November 2015, zie: <http://www.ers.usda.gov/publications/err-economic-research-report/err198.aspx>
- 28 Is the TTIP a threat to EU beef production?, DLG-Membership – International Newsletter – 01 / 2015, Dr. Claus Deblitz, zie: <http://www.agribenchmark.org/fileadmin/Dateiablage/B-Beef-and-Sheep/Misc/Other-Articles-Papers/TTIP-EU-beef-production-150203.pdf>
- 29 - Libre-échange : la Commissaire européenne au commerce et la presse, mobilisés sur les dangers du TTIP pour la filière viande bovine, Interbev, 2015, zie: <http://www.interbev.fr/ressource/mobilisation-sur-les-dangers-du-ttip-pour-la-filiere-viande-bovine/>
- Farmers fear for their future as new TTIP round opens, Cécile Barbière, EurActiv.fr, 18 feb. 2016, zie: <http://www.euractiv.com/section/agriculture-food/news/farmers-fear-for-their-future-as-new-ttip-round-opens/>
- Petite: PETITION AGAINST THE MASS INFLUX, INTO OUR RESTAURANTS AND SHOPS, OF AMERICAN BEEF FROM FEEDLOTS, UNDER THE TTIP, Interbev, 2016: zie de Engelstalige tekst onder de Franstalige tekst via: https://www.change.org/p/parlementaires-fran%C3%A7ais-ttip-contre-les-viandes-am%C3%A9ricaines-issues-de-feedlots-dans-nos-assiettes?recruiter=488745786&utm_source=share_petition&utm_medium=copylink
- 30 Submissions to the consultation on EU0US High Level Working Group on Jobs and Growth, Eucolait, 2012
- 31 Agriculture in the Transatlantic Trade and Investment Partnership: Tariffs, Tariff-Rate Quotas, and Non-Tariff Measures ER-198, USDA Economic Research Service: Beckman, Arita, Mitchel & Burfisher, November 2015, zie: <http://www.ers.usda.gov/publications/err-economic-research-report/err198.aspx>
- research-report/err198.aspx
- 32 TTIP: gevolgen voor de Nederlandse F&A-sector, Jurriaan Kalf, Rabobank, 11 september 2015, zie: <https://economie.rabobank.com/publicaties/2015/september/ttip-gevolgen-voor-de-nederlandse-fa-sector/>
- 33 Has the Common Agricultural Policy realised its income objective?, Farm Europe, 5 april 2016, zie: <http://www.farm-europe.eu/travaux/has-the-common-agricultural-policy-realised-its-income-objective/>
- 34 Agriculture in the Transatlantic Trade and Investment Partnership: Tariffs, Tariff-Rate Quotas, and Non-Tariff Measures ER-198, USDA Economic Research Service: Beckman, Arita, Mitchel & Burfisher, November 2015
zie: <http://www.ers.usda.gov/publications/err-economic-research-report/err198.aspx>
- 35 Animal Welfare for Broiler Chickens, National Chicken Council, 2012, zie: <http://www.nationalchickencouncil.org/industry-issues/animal-welfare-for-broiler-chickens/>
- 36 Competitiveness of the EU poultry meat sector, LEI Wageningen UR, P.L.M. van Horne and N. Bondt, 2014, zie: https://www.wageningenur.nl/upload_mm/a/2/d/2978fd38-e709-4e18-9c34-c1c1d7489fee_2014-038%20Horne_v5.1_WEB_def.pdf
- 37 AGRI-FOOD TRADE STATISTICAL FACTSHEET 2015 European Union – USA, zie: http://ec.europa.eu/agriculture/trade-analysis/statistics/outside-eu/countries/agrifood-usa_en.pdf
- 38 - Competitiveness of the EU poultry meat sector, LEI Wageningen UR, P.L.M. van Horne and N. Bondt, 2014, zie: https://www.wageningenur.nl/upload_mm/a/2/d/2978fd38-e709-4e18-9c34-c1c1d7489fee_2014-038%20Horne_v5.1_WEB_def.pdf
- Poultry meat statistics 2014, European Commission, DG Agriculture and Rural Development, 2014
- 39 TTIP: gevolgen voor de Nederlandse F&A-sector, Jurriaan Kalf, Rabobank, 11 september 2015, zie: <https://economie.rabobank.com/publicaties/2015/september/ttip-gevolgen-voor-de-nederlandse-fa-sector/>
- 40 TTIP: gevolgen voor de Nederlandse F&A-sector, Jurriaan Kalf, Rabobank, 11 september 2015, zie: <https://economie.rabobank.com/publicaties/2015/september/ttip-gevolgen-voor-de-nederlandse-fa-sector/>
- 41 Pork and Swine Industry and trade summary, USITC, United States International Trade Commission, 2014, zie: https://www.usitc.gov/publications/332/pork_and_swine_summary_its_11.pdf
- 42 TTIP: gevolgen voor de Nederlandse F&A-sector, Jurriaan Kalf, Rabobank, 11 september 2015, zie: <https://economie.rabobank.com/publicaties/2015/september/ttip-gevolgen-voor-de-nederlandse-fa-sector/>
- 43 Agriculture and Food Sovereignty uit Making Sense of CETA – An Analysis of the Final Text of the Canada-European Union Comprehensive Economic and Trade Agreement, CCPA - Canadian Centre for Policy Alternatives, September 2014, zie: https://www.policyalternatives.ca/sites/default/files/uploads/publications/National%20Office/2014/09/making_sense_of_the_ceta_AGRIANDFOODSOV.pdf
- 44 Agriculture in the Transatlantic Trade and Investment Partnership: Tariffs, Tariff-Rate Quotas, and Non-Tariff Measures ER-198, USDA Economic Research Service: Beckman, Arita, Mitchel & Burfisher, November 2015, zie: <http://www.ers.usda.gov/publications/err-economic-research-report/err198.aspx>

Auteur en coördinator TTIP
en landbouw-campagne:
Guus Geurts
guusgeurts@yahoo.com
06 4397 9849